

DET KGL. DANSKE VIDENSKABERNES SELSKAB
FILOSOFISKE MEDDELELSER, BIND II, NR. 5

PLATONISKE STADIER

AF

HANS RÆDER

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS EJNAR MUNKSGAARD

1950

Det Kgl. Danske Videnskabernes Selskabs publikationer i 8vo:

Oversigt over selskabets virksomhed,
Historisk-filologiske Meddelelser,
Arkæologisk-kunsthistoriske Meddelelser,
Filosofiske Meddelelser,
Matematisk-fysiske Meddelelser,
Biologiske Meddelelser.

Selskabet udgiver desuden efter behov i 4to »Skrifter« med samme underinddeling som i »Meddelelser«.

Selskabets sekretariat og postadresse: Ny vestergade 23, København V.

Selskabets kommissionær: *Ejnar Munksgaard*, Nørregade 6, København K.

DET KGL. DANSKE VIDENSKABERNES SELSKAB
FILOSOFISKE MEDDELELSER, BIND II, NR. 5

PLATONISKE STADIER

AF

HANS RÆDER

KØBENHAVN

I KOMMISSION HOS EJNAR MUNKSGAARD

1950

Printed in Denmark.
Bianco Lunos Bogtrykkeri.

I

I sin glimrende Skildring af Grækernes Sjæledyrkelse og Udødelighedstro ofrer ERWIN RÖHDE et Kapitel til PLATON¹. Paa Grundlag af Platons mest navnkundige Dialoger, *Faidros*, *Faidon*, og *Staten* — ogsaa *Timaios* — skildrer han den store Filosofs Sjælelære og Udødelighedslære, Læren om Sjælens Slægtskab med de evige Ideer, dens Vandring gennem de forskellige Tilværelsesformer, hvorunder den høster Belønning eller Straf for tidligere Handlinger, og dens evige Bestaaen. Han fremstiller Platon som en præstelig Vismand, der vil vise den udødelige Menneskeand Vejen opad fra denne elendige Jord til det evige Lys².

Men Rohde hævder ogsaa, at Platon ikke alle Dage har hyldet denne Lære; den skal tværtimod have ligget den unge Platon fjern, saa længe nemlig, som han endnu væsentlig betragtede sig som Discipel af SOKRATES, der, som Platon fremstiller det i *Apologien*, gik i Døden uden at nære nogen som helst Forventning om, at hans Sjæl evigt skulde bestaa. Først da Platon var kommet under Paavirkning af den mystiske Theologi, der prædikedes bl. a. af Orfikerne, indtraadte der et »stort Omslag«³ i hans Filosofi. Rohde skelner altsaa mellem to Stadier indenfor Platons Forfatterskab; det Skel, som han statuerer, ligger imellem hans Ungdomsskrifter, de saakaldte »sokratiske« Dialoger, og de Dialoger, hvori han under Paavirkning fra anden Side forkyn­der en Lære, der gaar langt ud over, hvad Sokrates kunde tænkes nogensinde at have drømt om.

Nu er der imidlertid en Omstændighed, der gør det vanskeligt for os at afgøre med Sikkerhed, paa hvilket Punkt indenfor

¹ ERWIN RÖHDE, *Psyche* (1893; 3. Opl. 1903) II³, S. 263 ff.

² RÖHDE S. 295.

³ RÖHDE S. 267: »die grosse Wendung seiner Philosophie«.

Platons Forfatterskab dette Skel egentlig skal anbringes. Baade de »sokratiske« Ungdomsskrifter og de Skrifter, hvori Platon antages at forkynde sine egne Lærdomme, er jo Dialoger, hvor Platon ikke selv tager Ordet, men lader Sokrates optræde som Samtalens Leder, der tilsidst bringer sit Standpunkt til Sejr. Tør vi da antage, at Platon, selv om han altid til en vis Grad idealiserer sin Sokratesskikkelse, begynder med at give et i Hovedsagen korrekt Referat af Sokrates's Anskuelser, men senere benytter Sokratesskikkelsen til at indsmugle sine egne Lærdomme? Og kan vi med Sikkerhed paavise, i hvilke Dialoger det ene eller det andet Forhold gør sig gældende? Eller er Udviklingen foregaaet gradvis, saa at Platon efterhaanden mere og mere er kommet ind paa at benytte Sokrates som sit Talerør? Og hvilke Midler har vi til at besvare disse Spørgsmaal?

Ofte har man studeret Platons Dialoger væsentlig med det Formaal at udfinde, hvad der gennem dem kan oplyses om Sokrates's Lære og Personlighed. Særlig har HEINRICH MAIER henvist til Platons Ungdomsdialoger, og iblandt dem fortrinsvis til *Apologien* og *Kriton*, som de paalideligste Kilder, idet han dog ogsaa fremhæver den Tale, som Platon i *Symposion* lægger i Munden paa Alkibiades, der giver et saare anskueligt Billede af Sokrates's Personlighed¹. Hertil kunde endnu føjes den livagtige Skildring af Sokrates's saakaldte »Jordemoderkunst«, som vi endnu træffer i en saa sen Dialog som *Theaitetos*; ogsaa her arbejder Platon øjensynlig efter levende Model.

Utvivlsomt har Platon i *Apologien* tegnet et i Hovedsagen naturtro Billede af Sokrates; ellers vilde der jo ikke være nogen Mening i hans Fremstilling. Men heraf følger naturligvis ikke, at *Apologien* er at opfatte som et virkeligt Referat af den Tale, som Sokrates faktisk holdt for Retten. Saa vel i *Apologien* som i adskillige Ungdomsdialoger udstyrer Platon Sokrates med Karaktertræk, som sikkert har hørt den historiske Sokrates til. Den Maade, hvorpaa han lader Sokrates holde Forhør over Mennesker af alle Slags, Unge og Gamle, Sofister og Talere, Digttere og Rhapsoder, Officerer og jævne Borgere, for at overbevise dem om deres Uvidenhed, idet han med sin sædvanlige Ironi hævder, at han selv heller intet veed, er sikkert i Overensstemmelse med den virkelige Sokrates's Væsen. Naar Platon endelig i mange

¹ HEINRICH MAIER, *Sokrates* (1913) S. 102 ff.

Dialoger viser os, hvorledes Sokrates søger at fremelske et ethisk Sindelag hos sine Omgivelser ved at indprente den Sætning, at alle de forskellige Former for Godhed (»Dyder«) beror paa Viden, hvilket medfører det Paradox, at man ikke kan fejle frivillig, men kun som Følge af Uvidenbed, saa tillægger han utvivlsomt ogsaa her sin Sokrates en Tankegang, som den virkelige Sokrates mangan en Gang har givet Udtryk for¹.

Mærkeligt nok er imidlertid den Paastand blevet fremsat, at Platon i nogle af disse Dialoger, nemlig *Hippias minor*, *Laches* og *Charmides*, saa langt fra at hævde disse Paastande, tværtimod gendriver dem og saaledes fører en Polemik mod Sokrates². Det er jo rigtigt nok, at den Maade, hvorpaa Platon, i disse som i andre Dialoger, lader Sokrates køre i Ring med de Personer, han samtaler med, og forvirrer dem med sine Paradoxer, kan gøre det vanskeligt for mindre tænksomme Læsere at finde ud af, hvor Platon egentlig selv staar. Men sæt ogsaa, at Platon har haft til Hensigt at gendrive de sokratiske Paastande, vilde det dog være besynderligt, om han skulde have lagt denne Gendrivelse i Munden paa Sokrates selv. Det vilde dog være en raffineret Ondskabsfuldhed, hvis Platon skulde have gemt sig bagved Dialogfiguren Sokrates netop med det Formaal at gendrive Paastande, som hans beundrede Lærer i levende Live havde fremsat.

II

Vi føres derved naturligt til en Drøftelse af det Spørgsmaal, hvorledes det overhovedet er at forstaa, naar Platon i de fleste af sine Dialoger gør Sokrates til Hovedpersonen og tilsyneladende bruger ham som Talerør for sine egne Anskuelser. Det har i ethvert Tilfælde længe været den almindelige Mening, at i de fleste af de Dialoger, hvor Sokrates optræder som Samtalens Leder, lægger Platon ham Ord i Munden, som den virkelige Sokrates aldrig kunde have udtalt³. Men hvilke Midler har vi

¹ MAIER S. 339 ff.

² ERNST HORNEFFER, *Platon gegen Sokrates* (1904). I min Anmeldelse af denne Bog (*Nordisk Tidsskrift for Filologi* 3. R. 13. Bd. S. 91 ff.) har jeg viist, at Platons Hensigt er at uddybe, ikke at gendrive Sokrates's Lærdomme, hvorimod jeg har undladt at gøre det ovenfor fremførte Synspunkt gældende.

³ EDUARD ZELLER, *Die Philosophie der Griechen* II I⁴, S. 95 ff.

til at afgøre, naar det er Sokrates, og naar det er Platon, der taler?¹

Hvor svært det er at skelne mellem Platon og hans Dialogperson Sokrates, kan man se af den Maade, hvorpaa HEIBERG behandler et Sted i *Apologien* (40 C ff.)². Det hedder her, at Sokrates's Betragtninger om Døden, som gaar ud paa, at hvad enten den er en evig Søvn eller en Rejse til et andet Land, hvor man vil faa Lejlighed til at føre Samtaler med tidligere afdøde Mennesker, maa den i ethvert Tilfælde betragtes som et stort Gode, er i Strid med Talens Slutningsord, der lader det staa hen som ubestemt, om det er bedst at dø eller at forblive i Live. Han antager derfor, at kun de sidste Ord giver Udtryk for Sokrates's eget Standpunkt, medens de forudgaaende Betragtninger er Platons egne, og denne Antagelse støttes yderligere derved, at Platon blandt dem, som Sokrates kunde ønske at samtale med i den anden Verden, særlig lader ham nævne Orfeus og Musaios: »med Orficismen har Sokrates intet haft at gøre«. Ja, hvorfra kan vi egentlig vide det, naar selv *Apologiens* Vidnesbyrd maa forkastes?

I det følgende³ udvikler Heiberg, som derved i høj Grad støtter sig til Rohde⁴, hvorledes Platon i senere Skrifter fjerner sig mere og mere fra Sokrates, idet han søger en Støtte for sine ethiske Lærdomme ved at hævde, at der venter Menneskene Løn eller Straf efter Døden. Men ikke desto mindre lader han som Talsmand for dette sit nye Standpunkt stadig Sokrates optræde. Men ikke nok med det. I *Staten* hævdes det, at Retfærdigheden er et Gode i og for sig uden Hensyn til, om den finder sin Belønning enten i dette Liv eller efter Døden (selv om Belønningen unægtelig er at vente), og »der spottes kraftigt over Orfikernes Løfter om en materiel Saligheds Løn«. Men hvem er det, der spotter? Det er hverken Platon eller Sokrates, men en anden af Deltagerne i Samtalen, Adeimantos⁵. Ogsaa ham lader det altsaa til at Platon gør til Talsmand for sine Anskuelser.

¹ Ifølge MAIER S. 136 træder fra og med *Gorgias* Platon afgjort i Sokrates's Sted.

² J. L. HEIBERG, *Liv og Død i græsk Belysning* (1915) S. 87 (= *Fra Hellas og Italien* I, S. 88). Ligesaa allerede *Sokrates' Udvikling* (1913) S. 26 (*Fra Hellas og Italien* I, S. 427).

³ HEIBERG S. 91 ff. (92 ff.).

⁴ ROHDE S. 267.

⁵ PLATONS *Stat* 363 A ff.

Vi finder altsaa hos Heiberg saa vel som hos Rohde statueret en Modsætning mellem Sokrates's nøgterne og rationalistiske Livsopfattelse og Platons af Orfikerne paavirkede Sjælelære, der i Forbindelse med Læren om de evige, uforanderlige Ideer hævder Sjælens Udødelighed og lærer, at den i den fortsatte Tilværelse vil høste Belønning eller Straf for de Handlinger, som den forhen har begaaet. Men vi savner en principiel Redegørelse for, i hvilke Tilfælde vi maa tilskrive Platon selv de Tanker, som han lader Sokrates give Udtryk for, og hvornaar han maa antages ganske simpelt at referere Sokrates's Anskuelse.

Det er navnlig ved Studiet af Platons *Faidon*, at man stadig nødes til at stille det Spørgsmaal, hvor vi har en historisk Skildring af Sokrates's sidste Timer, og hvor vi — gennem Sokrates's Mund — har en Fremstilling af Platons egne Lærdomme. Og her er det ofte blevet betragtet som ubestrideligt, at saaledes som Platon lader Sokrates udtrykke sig, kunde den virkelige Sokrates aldrig have talt. Først og fremmest er det Læren om Ideerne som transcendentale Væsener, der af moderne Forskere betegnes som et vældigt Skridt ud over Sokrates og bort fra ham¹. Det er derfor ret almindeligt, at man i Platonlitteraturen finder Udtrykket »Sokrates-Plato«, som om det var een Person, d. v. s. som om Platon uden videre lægger sine egne Meninger i Munden paa Sokrates uden at bekymre sig om, hvad Sokrates i Virkeligheden kan have sagt eller ment².

III

Den Tydning af Platons idealistiske Filosofi, som ROHDE er den mest veltalende Talsmand for, er imidlertid ikke forblevet uanfægtet. Imod den fra Aristoteles stammende Opfattelse af Platons Idélære, ifølge hvilken Ideerne, det Almindelige eller Indholdet af de logiske Begreber, skulde have selvstændig Existens³, er der fra flere Sider blevet rettet Kritik. Saaledes har PAUL NATORP gjort sig til Talsmand for en rent logisk Tydning af Platons Idélære, og ikke meget forskellig fra hans Tydning er

¹ EDMUND PFLEIDERER, *Sokrates und Plato* (1896) S. 293. — Zeller er citeret ovenfor.

² Saaledes baade Pfeleiderer og Maier paa adskillige Steder.

³ H. BONITZ, *Platonische Studien*² S. 187; ZELLER II 2³, S. 293.

den, som vi finder hos CONSTANTIN RITTER. Endelig har JULIUS STENZEL i flere Skrifter paavist Platons voxende Interesse for logiske Problemer, fortrinsvis Begrebsinddelinger¹. Det er dog værd at bemærke, at Ritter, selv om han er klar over, at de filosofiske Udviklinger i *Faidon* i Hovedsagen hører Platon til og har været fremmede for den historiske Sokrates, dog antager, at denne paa sin Dødsdag virkelig har samtalen med sine Venner om Sjælens Tilstand efter Døden, og at han har billiget de Tanker, der var gængse i den attiske Mysteriekultus, og fundet Trøst i Troen paa Sjælens fortsatte Bestaaen².

Langt videre end disse Forskere gaar imidlertid de to skotske Platonikere BURNET og TAYLOR³. Disse er enige om, at de filosofiske Tanker, som Platon i sine Dialoger lægger i Munden paa Sokrates, virkelig stemmer med den historiske Sokrates's Anskuelser, at saaledes baade Idélæren og de politiske Theorier, som fremsættes af Sokrates i Platons *Stat*, tilhører Sokrates selv. De afviser saaledes enhver Tanke om, at den platoniske Sokrates er at opfatte som Platons Talerør. Først i sine Alderdomsskrifter fremsætter Platon derimod sin egen Filosofi, men her lader han netop heller ikke som forhen Sokrates optræde som Samtalens Leder. Paa den Maade forkastes ikke alene de tidligere Forskeres Hovedthesis, at Platon lægger sine egne Tanker i Munden paa Sokrates, men de to Skotters Opfattelse af Forholdet mellem Sokrates og Platon er den stikmodsatte af den, Rohde gjorde sig til Talsmand for: Sokrates bliver den mystisk-sværmeriske Filosof, hvis rette Hjem er Ideernes Verden, og Platon bliver den af Begrebsinddelinger optagne Logiker.

Et Hovedpunkt bliver nu naturligvis Burnets og Taylors Paa-stand, at Idélæren ikke skyldes Platon, men allerede er blevet fremsat af Sokrates. Naar det herimod indvendes, at de derved berøver Platon Æren at have fremsat en epokegørende filosofisk Theori og Verdensopfattelse, svarer Burnet, at Platon aldrig selv

¹ PAUL NATORP, *Platos Ideenlehre* (1903); CONSTANTIN RITTER, *Platon I* (1910), S. 462; JULIUS STENZEL, *Zahl und Gestalt bei Platon und Aristoteles* (1924); *Studien zur Entwicklung der platonischen Dialektik* (2. Udg. 1931). I den sidste Bog (S. 123 ff.) er optaget en ældre Afhandling (fra 1916) *Literarische Form und philosophischer Gehalt des platonischen Dialoges*.

² RITTER II (1923), S. 293 Noten.

³ A. E. TAYLOR, *Varia Socratica*; *Plato's Phaedo* ed. by JOHN BURNET (begge 1911); JOHN BURNET, *Greek Philosophy* (1914); A. E. TAYLOR, *Plato, the man and his work* (1926).

har gjort Forsøg paa at tilegne sig denne Ære. Tværtimod — i *Faidon* gør han netop Sokrates til Talsmand for alle de væsentligste Tanker. Hvis Platon under den anskuelige og med levende Naturtroskab udførte Skildring af Sokrates's sidste Timer havde smuglet sine egne Tanker ind, vilde han have baaret sig ikke blot taktløst, men rent ud sagt hjerteløst ad, siger Burnet¹. Selvfølgelig var det ikke Platons Mening at foregive, at han gav et ordret Referat af Sokrates's Udtalelser; det siges jo endda i Dialogen (59 B), at Platon ikke selv var tilstede under Samtalerne; men Hovedtankerne maa dog virkelig være udtalt af Sokrates. Naar man ofte har henvist til, at i Platons Ungdomsdialoger, de saakaldte »sokratiske« Dialoger, forekommer Idélæren ikke, svarer Burnet, at saa gør man sig skyldig i en Cirkelslutning; for disse Dialoger har netop faaet Betegnelsen »sokratiske«, fordi Idélæren ikke forekommer i dem².

Unægtelig findes der et Par Dialoger, der vel ikke kan regnes for Ungdomsdialoger i egentlig Forstand, men dog vistnok maa være blevet til ikke saa faa Aar før *Faidon*, hvori Ordene *idéa* og *eidós* anvendes omtrent paa samme Maade som i de Dialoger, hvor Idélæren er fuldstændig udformet. I *Hippias maior* (289 D) betegnes det »Skønne« i og for sig som en *eidós*, ved hvis Tilstedeværelse de enkelte Ting bliver skønne, og i *Euthyfron*, hvor det gælder om at finde en Definition af Fromheden, siges udtrykkelig, at det Fromme i alle Tilfælde er i Besiddelse af een og samme *idéa* (5 D), og der søges selve den *eidós*, hvorved alle fromme Handlinger bliver fromme (6 D). Man har i Almindelighed hævdet, at vi paa disse Steder kun finder Spirer til Idélæren, og at de nævnte Ord her endnu ikke er brugt i den samme skarpe Betydning som i senere Dialoger³; men Burnet er ikke i Stand til at se nogen Forskel⁴.

Nu er det ganske vist ikke Meningen, at Sokrates skal være Ophavsmand til Idélæren. Burnet betoner, at de Mænd, med hvem

¹ BURNET i Udgaven af *Faidon* S. XII og XLIV.

² BURNET, *Greek Philosophy* S. 154.

³ ZELLER II I⁴, S. 525¹: »Platon steht hier zwar an der Schwelle der sokratischen Begriffslehre, aber er hat sie noch nicht überschritten«. Om Stedet i *Euthyfron* udtaler LUTOSLAWSKI sig omtrent paa samme Maade (*The origin and growth of Plato's logic* S. 199), og jeg har tidligere sagt omtrent det samme om Stedet i *Hippias maior* (*Platons philosophische Entwicklung* S. 104).

⁴ BURNET, *Greek Philosophy* S. 154².

han i *Faidon* fører Diskussionen, er to Pythagoreere, Simmias og Kebes. Han antager derfor, at Idélæren hviler paa et pythagoreisk Grundlag, men har faaet sin egentlige Udformning af Sokrates. Særlig henviser han til de to Steder i *Faidon* (76 D og 100 B), hvor Ideerne omtales som noget, »vi altid har snakket om«, og slutter heraf, at de to Pythagoreere er enige med Sokrates om Lærens Grundlag. Disse to Steder er jævnlig af tidligere Forskere¹ blevet benyttet ud fra et helt andet Synspunkt og med et helt andet Formaal, som om det ikke var Sokrates, der sigtede til Samtaler, han tidligere havde ført, men Platon, der sigtede til Dialoger, han tidligere havde skrevet, f. Ex. til *Faidros*, hvor Sokrates (247 C), inden han giver sig til at skildre Ideernes Verden, siger: »Man maa jo vove at sige Sandheden«, hvoraf der saa drages den Slutning, at *Faidon* er skrevet senere end *Faidros*. Men Burnet gør fuldstændig ret i at fastholde, at det ikke er Platon, der taler, men Sokrates — og det paa sin Dødsdag².

IV

Medens som sagt mange Platonforskere identificerer Platons Dialogperson Sokrates med Platon selv, fastholder man i Almindelighed energisk Forskellen mellem den platoniske og den historiske Sokrates. Denne Forskel vil derimod Burnet og Taylor ikke lade gælde. Efter deres Mening havde Sokrates virkelig fremsat alle de Anskuelser, som Platon i sine Dialoger gør ham til Talsmand for. For Rigtigheden af denne Paastand paaberaaber de sig ARISTOTELES'S Vidnesbyrd. Ifølge Burnet kendte Aristoteles kun een platonisk Filosofi, nemlig den, der identificerede Ideerne med Tallene³. Han paastaar yderligere, at de Filosofer, Aristoteles i *Metafysikkens* 12. Bog nævner som dem, der først havde hævdet Ideernes Existens, var Pythagoreere⁴. Men en Sammenligning mellem dette Sted og den tilsvarende Fremstilling i

¹ THEODOR GOMPERZ, *Griechische Denker* II, S. 342 og 577; NATORP, *Platos Ideenlehre* S. 60 f.

² BURNET, *Early Greek Philosophy*² S. 355; *Greek Philosophy* S. 155. Det samme har jeg ogsaa tidligere udtalt (*Platons philosophische Entwicklung* S. 254 f.).

³ BURNET, *Greek Philosophy* S. 313.

⁴ S. St. S. 157. ARISTOTELES'S *Metafysik* M 4, 1078 b, 11—12.

Metafysikkens ældre Redaktion i 1. Bog viser tydeligt, at Aristoteles maa mene Platon, da han her anvender de selv samme Udtryk om Platon, som han i den senere Redaktion anvender om de unævnte Filosofer, der angives at være Ophavsmænd til Idélæren¹. Medens Aristoteles nemlig en Tid kritiserede Platons Lærdomme med Navns Nævnelse, kom han senere ind paa at rette sin Kritik mod Akademiets Lærlinge i Almindelighed, som f. Ex. mod de »Venner«, der efter hans Sigende skal have indført Idélæren².

Der kan nu overhovedet være Grund til at opkaste det Spørgsmaal, hvad Aristoteles mener, naar han siger »Sokrates«. Mener han den virkelige Sokrates eller den Sokrates, der optræder i Platons Dialoger? Eller mener han snart den ene, snart den anden? Man har opstillet forskellige Kriterier, hvorefter dette Spørgsmaal skulde kunne afgøres. Saaledes opstillede UEBERWEG det Kriterium, at Aristoteles, naar han anførte en Udtalelse af Sokrates i en platonisk Dialog, satte Verbet i Præsens (idet denne Udtalelse altsaa stadig forelaa for ham), men naar han havde en Udtalelse af selve den historiske Sokrates for Øje, anvendte en Fortidsform af Verbet (»Sokrates sagde« eller »har sagt«)³. En anden Regel, som kaldes »Fitzgerald's canon«⁴, gaar ud paa, at naar Aristoteles sætter den bestemte Artikel foran Sokrates's Navn, mener han Sokrates i en platonisk Dialog, men naar han udelader Artiklen, mener han den historiske Sokrates.

Der kan virkelig være noget, der taler for Rigtigheden af den sidstnævnte Regel. Det er saaledes ubestrideligt, at paa de Steder i *Politikken*, hvor Aristoteles kritiserer den Statsordning, som Platon i sin *Stat* gør Sokrates til Talsmand for, sætter han overalt Artiklen foran Sokrates's Navn, medens han omvendt i *Metafysikken*, hvor han behandler Sokrates's og Platons forskellige Syn paa de største filosofiske Problemer, ikke tilføjer Artiklen.

¹ Saaledes LÉON ROBIN i *Revue des études grecques* 29 (1916), S. 123 ff. og W. D. ROSS i Udgaven af Aristoteles's *Metafysik* (1924) S. XXXIII ff. De enslydende Steder er A 6, 987 b 7—8 (om Platon) og M 4, 1078 b 31—32 (om unavngivne Filosofer).

² Den *Nikomacheiske Ethik* A 4, 1096 a 13.

³ FRIEDRICH UEBERWEG, *Untersuchungen über die Echtheit und Zeitfolge Platonischer Dialoge* (1861) S. 140 ff. Han mener dog, at i det sidste Tilfælde foreligger der ogsaa den Mulighed, at Aristoteles foruden at sigte til Udtalelser af Sokrates tillige kan have Steder af platoniske Dialoger for Øje.

⁴ ROSS (i Udgaven af *Metafysikken* S. XXXIX) citerer FITZGERALD, *Selections from the Nicomachean Ethics of Aristotle* S. 163.

Indledningsvis kan nu det Spørgsmaal opkastes, hvorfra Aristoteles overhovedet kan formodes at have sin Viden om den historiske Sokrates, der var død mere end 30 Aar, før Aristoteles kom til Athen, saa at den Sokrates, han direkte kunde skaffe sig nogen Kundskab om, var den Dialogperson, hvis Meninger han kunde læse sig til i Platons Skrifter. Men naturligvis kan han gennem en mundtlig Tradition i Akademiet eller af Platons egen Mund have faaet Oplysninger om Sokrates¹.

Det stærkeste Angreb paa Fitzgeralds Regel er imidlertid rettet af Taylor², som navnlig støtter sin Kritik paa to Steder i Aristoteles's *Rhetorik*, der allerede er blevet anførte af Ueberweg. Paa begge disse Steder³ citeres nemlig det samme Sted hos Platon (*Menexenos* 235 D), hvor det hedder, at det ikke er vanskeligt at rose Athenæerne blandt Athenæerne; men paa det første Sted staar »Sokrates (med Artikel) sagde«, og paa det andet Sted »siger Sokrates (uden Artikel) i Gravtalen«. Disse Steder viser altsaa, at Platon overtræder begge de supponerede Regler, baade den om Brugen af den bestemte Artikel og den om Forskellen mellem Brugen af Præsens og af en Fortidsform. Ueberwegs Forklaring, at der paa det første Sted, hvor Verbet staar i Imperfektum, sigtes til gentagne Ytringer af den historiske Sokrates, er lidet overbevisende, og accepterer vi den, omstyrttes den anden Regel om Brugen af Artiklen. Taylor kommer da til det samme Resultat som Burnet, at Aristoteles kun kender een Sokrates, nemlig ham, der optræder i Platons Dialoger, og han er for ham identisk med den historiske Sokrates. Ganske vist forsvarer Ross Fitzgeralds Regel, men maa dog indrømme, at der er en Del Undtagelser fra den, og paa nogle Steder kan den kun opretholdes ved Hjælp af Textrettelser⁴. Men selv om vi maa give Taylor Ret i, at det antagne Kriterium ikke er holdbart, er hans Konklusion dog ikke tilstrækkelig underbygget. Selv om det ikke overalt med Sikkerhed kan afgøres, hvad Aristoteles mener, naar han citerer Sokrates, har dog hverken Burnet eller Taylor leveret Bevis for, at alt, hvad Platon lægger i Munden paa Sokrates, virkelig stemmer med den historiske So-

¹ Saaledes BURNET i Udgaaven af *Faidon* S. XXIII f.; ROSS S. XXXV; STENZEL i Pauly-Wissowas *Real-Encyclopädie*, Art. *Sokrates* Sp. 882.

² TAYLOR, *Varia Socratica* S. 40 ff.

³ ARISTOTELES, *Rhetorik* A 9, 1367 b 8 og Γ 14, 1415 b 30.

⁴ ROSS S. XXXIX ff.

krates's Anskuelse. Vistnok med Rette hævder Ross, at man i Akademiet har været klar over, at Platon »undertiden« brugte Sokrates som Talerør for sine egne Meninger¹.

V

Idet vi nu altsaa ikke er i Stand til at forkaste den almindelige Antagelse, at Platon i visse Tilfælde lægger sine egne Meninger i Munden paa Sokrates, gælder det om at faa klaret det Spørgsmaal, hvor meget Platon da skylder sin Lærer² Sokrates; og idet vi ikke med Burnet og Taylor kan benægte Distinktionen mellem den historiske og den platoniske Sokrates, søger vi Svar paa det Spørgsmaal, hvor stor Forskellen mellem dem — eller mellem Sokrates og Platon — var. Der bliver bl. a. Spørgsmaal om, hvor stærkt Sokrates's Forestillinger om Sjælens Udødelighed og Livet efter Døden afveg fra Platons.

Vi har ovenfor set, hvorledes Rohde betoner, at Platon i *Apologien* lader Sokrates gaa i Døden uden nogen som helst Tanke om, at der venter ham et evigt Liv³, og Heiberg har endogsaa i hans Fremhævelse af de to Muligheder, at Døden er en evig Søvn, og at han efter Døden kan faa Lejlighed til at fortsætte sine Samtaler, maaske endda med Fortidens store Personligheder, f. Ex. Orfeus og Musaios, ment at finde platoniske Tanker, som gik ud over den historiske Sokrates's Standpunkt. Herimod hævder baade Burnet og Taylor, at af de to Muligheder, som Sokrates efter Platons Referat antager angaaende Tilstanden efter Døden, er hans Sympathi afgjort for den anden⁴. Taylor gaar endda saa vidt at betegne Sokrates som Orfiker og mener, at den Vranglære, som Sokrates blev domfældt for, netop bestod i, at han indførte orfiske og pythagoreiske Lærdomme⁵. Men her-

¹ ROSS S. XXXVII. MAIER (*Sokrates* S. 80²) afviser begge de antagne Kriterier, men mener dog, at man med Sikkerhed kan fastslaa, at Aristoteles paa mange Steder ikke kan sigte til den historiske Sokrates. STENZEL (anf. St.) vil ikke helt afvise Forsøgene paa at sondre mellem den historiske og den platoniske Sokrates hos Aristoteles.

² Det er næppe helt korrekt at betegne Sokrates som Platons Lærer. I *Apologien* (33 A) lader Platon Sokrates udtrykkelig sige, at han aldrig har været Lærer for Nogen, og i det 7. Brev (324 D—E) omtaler Platon ikke Sokrates som sin Lærer, men som sin ældre Ven (BURNET i Udgaven af *Faidon* S. XXVIII).

³ ROHDE, *Psyche* II, S. 265.

⁴ BURNET S. L; TAYLOR, *Varia Socratica* S. 31.

⁵ TAYLOR sammesteds S. 1 ff. (Kapitlet: *The impiety of Socrates*).

ved tager han ikke tilstrækkeligt Hensyn til den Ironi, der øjensynlig præger Sokrates's Udtalelser¹. Alligevel kan det ikke bestrides, at der var visse mystiske Træk i Sokrates's Karakter. Herpaa tyder Beretningerne om hans Tilbøjelighed til at staa længere Tid henfalden i Betragtninger, som Platon fortæller (*Symposion* 175 A-B og 220 C-D)². I samme Retning peger ogsaa hans dæmoniske »Stemme«.

Der er i Platons *Faidon* et Sted (96 A ff.), som har givet Anledning til mange Spekulationer over det Spørgsmaal, hvad Platon mener, naar han lader Sokrates optræde som Person i sine Dialoger. Ved Drøftelsen af Problemet om Sjælens Udødelighed, som sættes i Forbindelse med Læren om de evige Ideer, lader Platon Sokrates give en Oversigt over sin filosofiske Udvikling. Sokrates fortæller, at han i sin Ungdom var optaget af naturfilosofiske Spørgsmaal, om Aarsagen til, at Tingene, særlig de levende Væsener, bliver til og forgaar, om Jorden er rund eller flad m. m. En Tid lang søgte han en Forklaring ved Hjælp af Anaxagoras's Lære, at det er Fornuften, som ordner alt, men den tilfredsstillende ham ikke: hvis Anaxagoras havde Ret, burde han paavise, at Verdensordenen er god, men det gjorde han ikke; da det kom til Stykket, faldt Anaxagoras alligevel tilbage paa en ren mekanisk Forklaring. Sokrates følte sig først tilfredsstillet, da Læren om Ideerne som Tingenes Aarsager var gaaet op for ham: at en Ting f. Ex. kun bliver skøn paa Grund af Skønhedens Idé, hvad enten man nu vil opfatte Sagen saaledes, at Skønheden er tilstede i Tingen, eller at Tingen har Del i Skønheden, svarende til de to Maader, hvorpaa man i Logikken kan opfatte et Udsagn eller en logisk Dom: enten saaledes, at Prædiketet betegner en Egenskab ved Subjektet (»Løven er gul«), eller saaledes, at Subjektet betegnes som en Del af Prædiketet (»Løven er et Rovdyr«)³.

Uenigheden drejer sig nu om, hvad Platons Mening har været med at lade Sokrates give denne udførlige Skildring af sin filosofiske Udviklingshistorie, og om vi tør stole paa, at den virkelig er historisk paalidelig. Tvivlen herom er gammel. Allerede SCHLEIERMACHER hævdede, at Platon her »i Sokrates's Person«

¹ Det gør derimod BURNET S. LV.

² BURNET S. XLVII og *Greek Philosophy* S. 168.

³ De to mulige Opfattelser antydes *Faidon* 100 D.

aflagde Regnskab for sine egne Fremskridt i Spekulationen¹, og i Overensstemmelse med ham udtalte HERMANN, at der ikke kunde være Tale om Sokrates's Udvikling, eftersom hele Fremstillingen er sat i nøje Forbindelse med den rent platoniske Idélære², ligesom ogsaa STALLBAUM antog, at det er Platons Udvikling, der skildres³. Denne Tanke afvistes af ZELLER, som dog paa den anden Side ikke vilde gaa ind paa den Tanke, at Platon aflægger et Vidnesbyrd om Sokrates's Udviklingsgang, men sluttede sig til BONITZ, som mente, at Platon hverken gav en Fremstilling af sin egen eller af Sokrates's Udviklingsgang, men i Hovedsagen fremstillede de Grunde, der fører fra Naturfilosofien til Begrebsfilosofien⁴. Det kan nu ikke undre, at baade Burnet og Taylor energisk hævder, at det virkelig er Platons Mening at skildre Sokrates's Udviklingsgang, og at hans Skildring er historisk korrekt, hvilket altsaa vil sige, at Idélæren ikke er platonisk, men sokratisk. De ræsonnerer altsaa ganske modsat Hermann⁵. Dog indrømmer Taylor, at Platon ikke kan give fuld Besked i Enkelthederne om, hvad Sokrates kan have tænkt og foretaget sig mere end tyve Aar før hans egen Fødsel.

Den Antagelse, at Sokrates nogensinde har givet sig af med Naturstudier eller Naturfilosofi, afviser man i Almindelighed ved at henvise til Sokrates's Ord i *Apologien* (19 C), at de Spekulationer, som Aristofanes i *Skyerne* tillægger ham, er ham ganske uvedkommende, skønt han ganske vist ikke lader haant om saadanne Videnskaber, hvis der virkelig er nogen, der har Forstand derpaa. Helt grebet ud af Luften kan Aristofanes's Skildring imidlertid ikke være, selv om den er karikeret; for hvis en Karikatur skal være forstaaelig, maa den dog have nogen Lighed med Virkeligheden. Og ser vi ret til, bekræftes den af Platons Beretning i *Faidon*. Ganske vist indvender Heiberg, at da *Skyerne* blev opført, havde Sokrates forlængst forladt Naturfilosofien⁶; men om dette var sket før eller efter Aar 423, har vi ingen Mid-

¹ SCHLEIERMACHER i Oversættelsen af Platons Skrifter II 3, S. 12.

² K. F. HERMANN, *Geschichte und System der Platonischen Philosophie* (1839) S. 49 f.

³ STALLBAUMS Note til Stedet. — Ligesaa endnu PFLEIDERER, *Sokrates und Plato* S. 431.

⁴ ZELLER II 1⁴, S. 398¹; smlgn. S. 51 og 137 f. — H. BONITZ, *Platonische Studien*² S. 288⁹ (oprindelig i *Hermes* 5 (1871), S. 427).

⁵ BURNET i Udgaven af *Faidon* S. XXXIX ff. og i *Noterne til Stedet*; TAYLOR, *Plato* S. 199 ff.

⁶ HEIBERG, *Sokrates' Udvikling* S. 15 (*Fra Hellas og Italien* I, S. 418).

ler til at afgøre. Selv Xenofon lader Sokrates sige, at han sammen med sine Venner studerede de gamle Vismænds Skrifter, selv om han ganske vist kun interesserede sig for Videnskaben, for saa vidt som den var til praktisk Nytte¹.

Slutningen af Sokrates's Udviklingshistorie, som Platon fremstiller den i *Faidon*, giver nu Anledning til nok saa megen Tvivl som Begyndelsen. At Sokrates skulde have hyldet den Idélære, som sædvanlig tilskrives Platon, har Burnet og Taylor trods al deres Skarpsindighed ikke faaet mange Platonforskere til at tro. Medens PRAECHTER udtaler, at det omstridte Sted i *Faidon* nok »i det væsentlige« giver Vidnesbyrd om Sokrates's Udvikling, men alligevel ikke vil tillægge ham Idélæren², hævder FRIEDLÄNDER, at Udviklingshistorien hverken passer paa Sokrates eller paa Platon; for Sokrates begyndte ikke med Naturfilosofien og endte ikke ved den platoniske Methode, og heller ikke for Platon var Naturfilosofien Udgangspunktet. Friedländer ser da kun en tredje Mulighed, som er beslægtet med den, Bonitz opstillede: Talen er om den hele Udvikling, som den græske Filosofi — ideelt set — siden Thales's Dage havde gennemgaaet; der skildres den Maade, hvorpaa Filosofien overhovedet renses sig og kommer til sig selv³.

Det lyder unægtelig noget mystisk; men der gives virkelig ogsaa en fjerde Mulighed, som paapeget af VOGEL. Han citerer ganske vist Friedländer lidt unøjagtigt, idet han gengiver hans Ord saaledes, at Platon ikke begyndte med Naturvidenskaben, og Sokrates ikke endte med Idélæren⁴; men han rammer i Virkeligheden Meningen. Han forkaster nu alle de tre Muligheder, som Friedländer mente at der maatte regnes med, og siger: »Quartum datur«. Det var virkelig Platons Hensigt at give Sokrates's Udviklingshistorie, men fra det Øjeblik, da Sokrates har fundet sin egen Vej, lader Platon ham tale saaledes, som de taler, der tænker Sokrates's Tanker videre, Akademiets Sprog; den historiske Skildring er vævet sammen med Platons egne Tanker, transponeret over i Platons eget Sprog. En lignende

¹ XENOFON, *Memorabilia* I 6, 14 og IV 7.

² KARL PRAECHTER i UEBERWEG, *Grundriss der Geschichte der Philosophie* 1¹², S. 132 f.

³ PAUL FRIEDLÄNDER, *Platon* II (1930), S. 335.

⁴ C. J. DE VOGEL, *Een keerpunt in Plato's denken* (1936) S. 50 ff. Anmeldt af mig i *Gnomon* 13 (1937), S. 539 ff.

Løsning er tidligere forsøgt baade af ROBIN og af MAIER¹, og hermed stemmer ogsaa NORVINS Opfattelse af Forholdet mellem Sokrates og Platon: »Den, som har faaet sin Tanke forløst af Sokrates, maa ende ved Ideen; . . . den religiøse Grundtanke, der ligger heri, er, i hvert Fald efter Platons Opfattelse, sokratisk i Oprindelse, men ikke i Udformning«². Norvin henviser ogsaa — hvad adskillige Platonforskere før ham har gjort³ — til det Sted i *Symposion* (209 E ff.), hvor Diotima trækker Grænsen mellem det, som Sokrates kan forstaa, og den højeste Indvielse, som hun ikke er sikker paa at han kan opnaa. Dette Sted skulde synes afgørende — som ogsaa Maier udtrykkelig udtaler — til at gendrive ethvert Forsøg paa at tillægge den virkelige Sokrates Platons Meninger; men Taylor erklærer det rent ud for Nonsens at mene, at Platon har været saa arrogant at give sig ud for at være naaet op til filosofiske Højder, som den historiske Sokrates ikke havde kunnet hæve sig op til; han minder om, at det her i *Symposion* er Sokrates, der refererer, hvad Diotima har sagt til ham engang, da han endnu var en yngre Mand, medens han i *Faidon* taler paa sin Dødsdag⁴. Det kan ikke nægtes, at Taylors Standpunkt i hvert Fald er konsekvent.

VI

Platons *Stat* er et Værk af et saa rigt og mangfoldigt Indhold, at det er vanskeligt at tænke sig, at de Tanker, som Platon her lægger i Munden paa Sokrates, virkelig alle skulde stamme fra den historiske Sokrates. Men da den Idélære, der forkyndes i *Staten*, ikke gaar saa langt ud over, hvad der læres i *Faidon*, er det ikke til at undres over, at de, der mener, at det i *Faidon* er den historiske Sokrates, der taler, ogsaa finder ham bagved

¹ ROBIN i *Revue des études grecques* 29 (1916), S. 145: »Platon lader Sokrates sige det, som han burde sige«; MAIER, *Sokrates* S. 136: »Platon holder fast ved den Overbevisning, at hans Filosofi forholder sig til Mesterens Livsanskuelse, som den fuldt udviklede Organisme til Kimen«.

² WILLIAM NORVIN, *Sokrates* (1933), S. 75 f.

³ F. EX. STENZEL, *Studien zur Entwicklung der platonischen Dialektik* S. 126; MAIER, *Sokrates* S. 141 ff. — Iagttagelsen paatrænger sig ogsaa Ikke-Fagfolk: A. D. JØRGENSEN, *En redegørelse for min udvikling og mit forfatterskab* S. 119 f.

⁴ TAYLOR, *Plato* S. 229¹.

Idélæren i *Staten*¹. Større Vanskelighed frembyder de egentlig politiske Tanker, der fremsættes i *Staten*, selv om man ogsaa her kan finde sokratiske Motiver. At Sokrates stillede sig kritisk overfor det attiske Demokrati, er sikkert nok. Og naar Platon lader Sokrates hævde, at dertil egnede Kvinder bør have Mulighed for ligesaa vel som Mændene at opnaa ledende Stillinger i Staten, synes han ogsaa her at bevæge sig paa sokratisk Grund; thi ogsaa en anden Sokratiker, Aischines, havde fremsat lignende Tanker². Men i en anden Retning peger den Omstændighed, at den Hovedtanke, hvorpaa Platon i *Staten* (473 C-D) lader Sokrates bygge sin Statstheori, at de Onder, som Statslivet lider af, ikke kan fjernes, med mindre enten Filosofferne faar Magten, eller Magthaverne bliver Filosoffer, gik, efter hvad Platon fortæller i det syvende Brev (326 A-B), op for ham som Følge af de Erfaringer, han havde gjort i det politiske Liv — og det uden at han paaberaaber sig Sokrates's Autoritet. Vi tør da ikke gaa videre end til at hævde, at naar Platon lader Sokrates udvikle en Statstheori, som han selv havde udformet, saa mener han, at han taler i Sokrates's Aand.

Men saa maa det rigtignok ogsaa paa den anden Side betones, at derfor holder den Sokrates, der optræder talende i Platons *Stat*, ikke op med at være Sokrates, og det er ikke ethvert Ord, som han udtaler, der tør betragtes som udtalt af Platon selv. Miskendelsen af dette Forhold har haft svære Følger for Opfattelsen af den Maade, hvorpaa Platon har komponeret sin *Stat*. Ud fra det Sted (394 D), hvor Sokrates siger, at han ikke veed, hvilke Konsekvenser de Tanker, han hidtil har udtalt, vil føre med sig (»for vi maa gaa ad den Vej, ad hvilken Talen fører os ligesom et Vindpust«), sluttede KROHN, at Platon selv, da han skrev disse Ord, ikke vidste, hvorledes han vilde fortsætte sit Værk³. Han har ikke forstaaet, at Platon her lader Sokrates

¹ BURNET, *Greek Philosophy* S. 168 ff.; TAYLOR, *Plato* S. 287. — Dog indrømmer Burnet (S. 213), at der i *Staten* og *Faidros* findes visse Partier, der er mere platoniske end sokratiske.

² HEINRICH DITTMAR, *Aischines von Sphettos* (1912) S. 47 og 51 f.; GOMPERZ, *Griechische Denker* II, S. 417 f.; TAYLOR, *Plato* S. 278.

³ A. KROHN, *Der platonische Staat* (1876) S. 4. — Paa samme Maade siger F. DÜMMLER (*Kleine Schriften* I, S. 151), at Platon, efter hvad han selv siger, lader sig drive af Vinden. — PFELEIDERER (*Sokrates und Plato* S. 141) mener, at naar Platon (*Hippias minor* 372 D og 376 C; *Lysis* 216 C) lader Sokrates sige, at han er i Vildrede, eller at det svimler for ham, saa har Platon selv været svimmel, da han skrev dette.

udtrykke sig med sin sædvanlige Ironi, og han har ikke bemærket, at Platon i *Lovene* (667 A) lader Samtalens Leder, Athenæeren, bruge den selv samme Vending.

Denne Misforstaaelse fører saa til den yderligere Misforstaaelse, som RØHDE er Ophavsmand til, at Platon i *Statens* første Bøger endnu ikke hylder nogen Udødelighedstro¹. Men dette er en Følge af, at Røhde ikke har sat sig ind i den Tankegang, som raader i *Staten*. Sagen er den, at efter at Sokrates i første Bog overfor Thrasymachos har bevist Retfærdighedens Fortrin fremfor Uretfærdigheden, forlanger i anden Bog Glaukon og Adeimantos (Platons Brødre), at han skal bevise Retfærdighedens Værdi og for sig uden Hensyn til dens eventuelle Følger i Fremtiden, saa vel i dette Liv som efter Døden, og det gør han saa. Men at der ses bort fra Følgerne, betyder ikke, at saadanne Følger, Belønning eller Straf, overhovedet benægtes. Sokrates har allerede (358 A) hævdet, at Retfærdigheden hører til de Goder, der bør eftertrages baade paa Grund af deres egen Værdi og af Hensyn til Følgerne, og efter at han saa, som det forlangtes af ham, en Tid har set bort fra Følgerne og bevist, at Retfærdigheden har selvstændig Værdi, trækkes den Indrømmelse tilbage, at den Retfærdige skal have Udseende af at være uretfærdig og derfor kunne risikere Straf, dersom Retfærdigheden virkelig skal være værdifuld i sig selv, og der stilles ham Belønninger i Udsigt (612 C). Der maa saaledes stadig advares mod den saa ofte forekommende Forvexling af det Standpunkt, Platon ved den ene eller den anden Lejlighed lader sin Sokrates indtage, med det Standpunkt, som han selv paa det paagældende Tidspunkt stod paa.

Denne Advarsel gælder naturligvis ikke alene Platons *Stat*, men ogsaa senere Dialoger. Der er intet til Hinder for, at Platon, selv om han mere og mere lægger sin Sokrates Ord i Munden, som den virkelige Sokrates aldrig kunde have udtalt, dog tegner Sokrates's Person med livagtige Træk og tillægger ham Udtalelser, der ikke er Udtryk for Platons egne Meninger, men maa forstaaes ud fra den i Dialogen forudsatte Situation. I Dialogen *Theaitetos*, hvor man først begynder at spore nogen Kritik og Tvivl om Rigtigheden af de i tidligere Dialoger fremsatte Anskuelser, gives et livagtigt Billede af Sokrates's »Jordemoderkunst«,

¹ RØHDE, *Psyche* II, S. 265 ff.

som gaar ud paa, at han giver sig ud for ikke selv at være i Stand til at løse Problemerne, men kun kan forløse de Mennesker, som han taler med, og prøve, om de Tanker, de har bragt til Verden, er levedygtige. Ogsaa i *Faidros*, hvor Platon lader Sokrates, om end med dulgt Ironi, i mythisk Form fremsætte Tanker om Menneskesjælens Skue af Ideernes Verden, om dens Fald og gentagne Inkarnationer, Tanker, som ligger ud over, hvad Sokrates selv kan have udtalt, og hvor Platon ogsaa gennem Sokrates's Mund fører en Polemik mod sine egne Samtidige, maa vi dog stadig erindre, at formelt er det ikke Platon, men Sokrates, der fører Ordet. Dette gælder særlig det omstridte Sted i Dialogens Slutning, hvor Sokrates, efter at have rettet en sønderknusende Kritik mod en Tale af Lysias, paa dennes Bekostning roser Taleren Isokrates og siger, at vel er han endnu en ung Mand, men han er højt begavet, saa at man tør haabe, at han engang vil blive en fortræffelig Taler og maaske hæve sig endnu højere, siden der i hans Aand af Naturen findes en vis »Filosofi« (278 E ff.). Sædvanlig opfatter man dette Sted, som om Platon, da han skrev disse Ord, selv nærrede saadanne Forhaabninger angaaende Isokrates, der ganske vist forlængst ikke var nogen ung Mand mere; man glemmer, at det er Sokrates, hvem Platon lægger Ordene i Munden paa, idet han fingerer, at Sokrates for en 30—40 Aar siden har udtalt sig saaledes om Isokrates. Mærkeligt nok har hverken Burnet eller Taylor, som dog ellers sonderer saa skarpt mellem Sokrates og Platon, kunnet se, at her lader Platon Sokrates tale ud fra sin egen Tids Standpunkt¹.

VII

Medens det i de sidst omtalte Dialoger øjensynlig var vanskeligt nok for Platon at bruge Sokrates som Talerør for sine egne Anskuelser, kom der en Tid, da det var ham helt umuligt. I de fleste af Platons Alderdomsdialoger spiller Sokrates en underordnet Rolle, og i *Lovene* optræder han slet ikke. I Dialogen *Parmenides* lader Platon Sokrates som en ganske ung Mand forsvare Idélæren (i den Form, vi kender den fra *Faidon*) mod den gamle Parmenides's Kritik; men han er ikke i Stand til at

¹ BURNET, *Greek Philosophy* S. 215 ff.; TAYLOR, *Plato* S. 318.

hævde sit Standpunkt, hvorefter Parmenides tager Ledelsen og anstiller en yderst subtil Undersøgelse af Forholdet mellem Enhed og Mangfoldighed. Denne Drøftelse er der ingen Grund til at gaa nærmere ind paa her; men det Spørgsmaal maa undersøges: hvad mener Platon med sin Sokrates og med sin Parmenides, og hvor staar han selv?

Om det er kronologisk muligt, at Sokrates i sin Ungdom har kunnet mødes med Parmenides, er et stort Spørgsmaal, men Burnet og Taylor er baade enige om, at Mødet har fundet Sted, og at virkelig saadanne Drøftelser er blevet ført mellem Sokrates og Parmenides¹. Men at Sokrates som ganske ung Mand skulde være naaet til den Erkendelse, som Platon lader ham give Udtryk for i *Faidon*, hvor Scenen er henlagt til hans Dødsdag, er højst usandsynligt og strider endda mod den Fremstilling af hans Udviklingsgang, som Platon lader ham give i samme Dialog, og som Burnet og Taylor ogsaa anser for at være historisk rigtig. Selv om disse Forskere havde Ret i, at Idélæren er blevet forkyndt af Sokrates, hvoraf vilde følge, at det i *Parmenides* er Platon, som angriber Sokrates's Idélære, kan det dog ikke antages, at han har udviklet den allerede som en ganske ung Mand.

Men er da den Sokrates, der optræder i *Parmenides*, identisk med Platon? Saaledes opfatter HØFFDING det. I sit Referat af Debatten mellem Sokrates og Parmenides substituerer han uden videre Platon for Sokrates². Ligesom tidligere Forskere i mangfoldige Tilfælde har betragtet den platoniske Sokrates som Talerør for Platon selv, gør Høffding det endogsaa her i *Parmenides*, og det til Trods for, at Platon lader sin Sokrates blive bragt til Tavshed af Parmenides, som bagefter siger det afgørende Ord. Hvis Platon overhovedet stadig benytter sig af et Talerør, maa det nu være Parmenides og ikke Sokrates. Dette er Høffding virkelig ogsaa blevet klar over, idet han senere i sin Afhandling saa godt som identificerer Parmenides med Platon³. Men Sandheden

¹ BURNET, *Early Greek Philosophy*² S. 192; *Greek Philosophy* S. 255 f.; TAYLOR, *Plato* S. 338¹ og 352.

² HARALD HØFFDING, *Bemærkninger om den platoniske Dialog Parmenides (Filosofiske Meddelelser 1, 2. 1920)* S. 8: »Først spørger han [Parmenides], om Platon tror, at der gives anden Lighed end den, vi indenfor vor Erfaring finder mellem forskellige Emner. Det siger Platon ja til« — og saaledes gentagne Gange i det følgende.

³ HØFFDING S. 26: »Parmenides er overhovedet i denne Dialog Platon selv, eller en Del af ham«.

turde være den, at Platon hverken taler gennem Sokrates eller Parmenides; Platon selv staar over sine Dialogpersoner.

Overfor et lignende Problem stilles vi i Dialogen *Sofisten*. Ogsaa her spiller Sokrates en underordnet Rolle, idet han, som det er blevet sagt¹, saa vel her som i den følgende Dialog *Statsmanden*, indtager Stillingen som Ærespræsident ved Forhandlingerne. Samtalens Leder er derimod en Gæst fra Elea, som, skønt han egentlig er en Tilhænger af Parmenides, alligevel stiller sig den Opgave at gendrive dennes Lære. Medens i *Parmenides* Kritikken gjaldt Forholdet mellem Enhed og Mangfoldighed, drejer det sig her om Forholdet mellem Væren og Ikke-Væren. Men herunder kommer Eleateren ogsaa til at rette sin Kritik mod nogle Filosofer, der betegnes som »Ideernes Venner« (248 A), hvis Lære »indtil Forvexling«² minder om den Lære, som Sokrates docerer i Platons *Faidon*. De sondrer nemlig mellem Tilblivelse og Væren; de Fænomenener, der stadig bliver til, opfatter vi med Sanserne, men den ubevægelige, uforanderlige Væren, Ideerne, opfatter vi med Fornuften. Herimod indvender Eleateren, at hvis Ideerne er ubevægelige og uforanderlige, vil de ikke kunne erkendes.

Men hvordan gaar det da til, at Platon kritiserer sin egen Idélære? Allerede SCHLEIERMACHER havde Øje for Vanskeligheden, men da han ansaa det for umuligt, at Platon kunde sigte til sin egen Filosofi, eftersom han aabenbart maatte sigte til noget, som det virkelig var hans Hensigt at gendrive, opstillede han den Formodning, at Platon med Ideernes Venner maatte mene Filosofer af den megariske Skole³. Til denne Hypothese sluttede ZELLER sig, idet han fandt det udelukket, at Platon kunde omtale sin egen Theori ironisk⁴, ligesom han ogsaa i Anledning af de Indvendinger, der i *Parmenides* rettedes mod Idélæren, søgte Beroligelse i den Tanke, at Platon nok selv maatte være overbevist om, at Indvendingerne ikke ramte hans Idélære⁵. Og til Trods for, at vi i Virkeligheden ikke veed noget om Megarikerne, fastholdtes Megarikerhypotesen endnu af APELT⁶.

¹ TH. GOMPERZ, *Griechische Denker* II, S. 451.

² PAUL FRIEDLÄNDER, *Platon* II, S. 525.

³ SCHLEIERMACHER i *Platonoversættelsen* II 2, S. 134 ff.

⁴ ZELLER, *Die Philosophie der Griechen* II 1⁴, S. 252 ff.

⁵ ZELLER II 1⁴, S. 745.

⁶ OTTO APELT i Udgaven af *Sofisten* (1897), Noten til 246 B.

Der er dog ikke saa faa Forskere, som ikke har kunnet komme udenom, at det her maa være Platons egen Idélære, der bliver Genstand for Kritik, men de fleste af dem knytter dog adskillige Forbehold til denne Erkendelse. Allerede SOCHER saa klart, at Angrebet gjaldt Platon, men heraf drog han den Slutning, at saa kunde *Sofisten* ikke være et Værk af Platon¹. Heri fik han ikke synderligt Medhold, men paa flere Maader søgte man senere at sno sig ud af den Vanskelighed, som laa i, at Platon tilsyneladende polemiserede mod sig selv. Saaledes mente UEBERWEG, at Ideernes Venner var Tilhængere af en Lære, som Platon tidligere havde hyldet, men senere opgivet², og paa lignende Maade udtrykte GROTE og CAMPBELL sig³. Noget anderledes forklaredes Forholdet af NATORP, som mente, at der sigtedes til Folk, som havde misforstaaet Platon og var blevet staaende ved en Opfattelse af Ideerne, som Platons tidligere Skrifter ganske vist ikke mente, men dog lagde nær, medens Platon selv hævdede sig til en højere Erkendelse⁴, og til ham stuttede STEWART sig⁵. Ligesaa mente RITTER, at det var Platonikere, der »paa drømmende Vis« havde taget Platons mythiske Antydninger i tidligere Dialoger bogstaveligt⁶. WILAMOWITZ-MOELLENDORFF mente, at der ikke sigtes til en bestemt Lære, men at Platon selv dog er en af Ideernes Venner⁷, og VOGEL betragter den Idélære, som der i *Sofisten* polemiseres mod, som en Konsekvens af Platons tidligere »Prædiken«⁸, en Opfattelse, som ligner den af PRAECHTER hævdede, for saa vidt som denne ansaa Konsekvensen for uberegtiget⁹. Endelig mener HELMS, at det ikke er uden Platons egen Skyld, at hans Idélære er blevet misforstaaet, og ser i Polemikken mod Ideernes Venner »den genuine Platonismes Reaktion mod ensidige Misforstaaelser af Lærens Uklarheder«¹⁰ og er saaledes for saa vidt i Overensstemmelse med Burnet og

¹ J. SOCHER, *Über Platons Schriften* (1820), S. 265.

² UEBERWEG, *Untersuchungen* S. 277.

³ GEORGE GROTE, *Plato and the other companions of Sokrates* (1865), Udg. 1888, III, S. 246 LEWIS CAMPBELL i Indledningen til hans Udgave af *Sofisten* (1867) S. LXXV og Noten til 248 A.

⁴ NATORP, *Platos Ideenlehre* S. 284.

⁵ J. A. STEWART, *Plato's Doctrine of Ideas* (1909) S. 87².

⁶ CONSTANTIN RITTER, *Platon II* (1923) S. 133 f.

⁷ U. v. WILAMOWITZ-MOELLENDORFF, *Platon II* (1919) S. 242.

⁸ VOGEL, *Een keerpunt* S. 201.

⁹ PRAECHTER hos UEBERWEG, *Grundriss* I¹², S. 297 f.

¹⁰ POUL HELMS, *Platon* (1931) S. 204.

Taylor, som disse netop i *Sofisten* og andre af Platons senere Dialoger finder den genuine Platonisme, men mærkeligt nok begge anser Polemikken for rettet ikke mod en platonisk Idélære, men mod en Lære, som hyldedes af visse Pythagoreere¹.

Disse forskellige Løsningsforsøg tager dog ikke tilstrækkeligt Hensyn til, at det i *Sofisten* hverken er Sokrates eller Platon, der taler, men den fremmede Eleater. Deraf har DITTENBERGER draget den ganske rigtige Slutning, at det ikke er visse uforstandige Tilhængere af Platon, der polemiseres imod, men Platon selv², og ogsaa GOMPERZ, som fremhæver den Humor, Platon her lægger for Dagen, saa vel som FRIEDLÄNDER, har udtalt sig i samme Retning³. Der er stadig Grund til at fremhæve, at det ikke er ligegyldigt, hvem Platon i sine Dialoger tildeler den ledende Rolle. Det er ikke Platon, der polemiserer mod Platon, men den eleatiske Gæst, der kritiserer Udtalelser, som Platon tidligere har lagt i Munden paa Sokrates. Selv holder Platon sig som sædvanligt i Baggrunden. Selv om man vil sige, at han nu bruger Eleateren som Talerør, ligesom forhen Sokrates, maa det dog stadig erindres, at ligesom Sokrates i tidligere Dialoger var Sokrates, saaledes er Eleateren stadig en Eleater og ligesaa lidt som Parmenides i den efter ham opkaldte Dialog identisk med Platon selv.

At denne Opfattelse af Forholdet mellem Platon og hans Dialogpersoner er den rigtige, fremgaar til Overflod af et Sted, hvor Platon taler i sit eget Navn, nemlig i det andet Brev, hvis Ægthed imidlertid — ikke mindst netop paa Grund af dette Sted — er meget omstridt. Det hedder her (314 C): »Derfor har jeg heller aldrig skrevet noget derom, og der er ikke noget Skrift af Platon og vil ikke komme noget, men de, der nu benævnes saaledes, er af Sokrates, som er blevet smuk og ung.« Disse Ord har vakt den største Forargelse hos dem, der strengt holder paa, at Platon bruger Sokrates som Talerør for sine egne Meninger. Saaledes skriver AST, at den Falskner, som efter hans Mening har forfattet Brevet, har gjort sig skyldig i den Urimelighed at lade Platon udgive sine egne Skrifter for Arbejder af Sokrates, medens det virkelige Forhold dog skal være det, at den ægte

¹ BURNET, *Greek Philosophy* S. 279 f.; TAYLOR, *Plato* S. 386. De kan paabe-
raabe sig en Udtalelse af Proklos.

² W. DITTENBERGER i *Hermes* 16 (1881), S. 343 f.

³ GOMPERZ, *Griechische Denker* II, S. 454; FRIEDLÄNDER, *Platon* II, S. 525 f.

Platon overalt »platoniserer« Sokrates¹. Og paa samme Maade udtrykker SOCHER sig, idet han jamrer over, at vi paa den Maade gaar glip af hele den platoniske Filosofi, naar de Skrifter, Platon har efterladt os, i Virkeligheden er af Sokrates, medens han har holdt sin egen Lære hemmelig². I Modsætning til disse Udbrud af Fortvivelse er det velgørende at se Burnet tage Platons Ord ganske bogstaveligt, idet han fortolker dem saaledes, at Platon værger sig mod den Misforstaaelse, at det er hans egne Meninger, som han lægger i Munden paa Sokrates, og tværtimod udtrykkelig siger, at han ganske simpelt refererer, hvad Sokrates har sagt³. Heri gaar han dog sikkert for vidt: den Sokrates, der er blevet »smuk og ung«, er ikke den virkelige Sokrates, men den Sokrates, der optræder talende i Platons Dialoger, den platoniske Sokrates⁴. Fordi man med Burnet sonderer mellem Platon og hans Dialogperson Sokrates, behøver man ikke at forkaste den traditionelle Sondring mellem den historiske og den platoniske Sokrates. Fastholdelsen af begge Sondringer er af fundamental Betydning for Forstaaelsen af Platons Dialoger.

Hvad der her er sagt om Forholdet mellem Platon og Dialogpersonen Sokrates, gælder naturligvis ogsaa om hans Forhold til de Personer, som han lader optræde som ledende i visse Dialoger. Ingen af dem giver direkte Udtryk for Platons egne Anskuelse, hverken Parmenides eller Eleateren eller Pythagoreeren Timaios. Hver af dem ser den Sandhed, Platon har erkendt, under sin Synsvinkel. Men hvad siger Platon selv? Han siger ingenting. Hans Dialogpersoner lader sig til en vis Grad sammenligne med de Kierkegaardske Pseudonymer; men medens Kierkegaard tilsidst selv tog til Orde, forholder Platon sig stedse tavs. I sine Dialoger er han »absolut fraværende«⁵. Men i det syvende Brev, hvor han taler i sit eget Navn, siger han (341 C), at om det Højeste findes der ikke noget Skrift af ham selv og vil aldrig komme noget; det kan ikke udtales saaledes som andre Kundskaber.

¹ F. AST, *Platons Leben und Schriften* (1816) S. 513.

² SOCHER S. 405.

³ BURNET, *Greek Philosophy* S. 212.

⁴ Min tidligere Fortolkning (*Rheinisches Museum* N. F. 61 (1906), S. 535), at der skulde sigtes til den yngre Sokrates, der deltager i Samtalen i *Statsmanden*, maa forkastes.

⁵ Ligesom HENRIK IBSEN efter eget Sigende (Brev til Schandorph af 6. Januar 1882) er i *Gengangere*.

VIII

Uagtet Platon altsaa aldrig i sine Dialoger giver direkte Udtryk for sine egne Anskuelse, gør selve den Omstændighed, at han lader Sokrates som Samtalens Leder afløse af andre Personer, det muligt for os indirekte at slutte os til Ændringer i den Tankegang, der besjælede ham selv. Vi har set, hvorledes han i *Apologien* og i de Dialoger, som med nogen Ret kan betegnes som Ungdomsdialoger, tegner et øjensynlig virkelighedstro Billede af Sokrates og, selv om han ikke kan antages at give et virkeligt Referat af Udtalelser af Sokrates, dog i Hovedsagen tillægger ham en Diskussionsmethode, som Sokrates utvivlsomt virkelig har anvendt, og lader ham fremsætte Synsmaader, som har været karakteristiske for ham. Men vi har ogsaa set, at selv i *Apologien* har der kunnet rejses Tvivl, om ikke Platon allerede her indsmugler sine egne Anskuelse¹. Og i senere Dialoger, f. Ex. i *Faidon* og i *Staten*, hvor vi finder den Filosofi, som man navnlig i ældre Tid ansaa for den mest typisk platoniske, lægger Platon efterhaanden mere og mere sine egne Tanker i Munden paa Sokrates. Ja, selv de, der hævder, at Platon ogsaa her lader sin Sokrates fremsætte Anskuelse, som den historiske Sokrates har hyldet, indrømmer dog, at der ogsaa i Dialoger, hvor Sokrates er Hovedpersonen, forekommer Partier, der er mere platoniske end sokratiske². Men at trække en skarp Grænse mellem, hvad der i de Dialoger, hvor Sokrates er Hovedpersonen, er sokratiske, og hvad der er platonisk, er umuligt, og hvor man skal anbringe det »store Omslag«, som Rohde taler om³, er ikke godt at sige.

Med langt større Ret kan man statuere et Omslag paa et andet Sted, nemlig dèr, hvor Platon lader Sokrates vige Pladsen som Samtalens Leder for andre Personer. Dette kan kun skyldes, at de Anskuelse, han nu er naaet til, er saadanne, at han ikke med nogen Rimelighed kunde lade Sokrates optræde som Talsmand for dem; det vilde ikke være i Sokrates's Aand. Han holder stadig fast ved Tanken om en Ideernes Verden, til hvis Erkendelse Menneskets Tanke maa kunne hæve sig, men hvorledes dette skal være muligt, saafremt Ideerne er døde og ubevægelige, er det ham svært at fatte. Der tales ikke mere om, at Sjælen i

¹ Se ovenfor S. 6.

² Se ovenfor S. 18 Note 1.

³ Se ovenfor S. 3.

en Præexistens har skuet Ideerne og nu ved Erindringen kan komme til at erkende dem paany; men Platons Stræben gaar nu ud paa ved Inddeling og Klassifikation af Fænomenerne at vinde Overblik og Herredømme over Tilværelsen, og i Forbindels hermed staar den Interesse for Talforhold, som mere og mere gør sig gældende.

Det er da ikke urimeligt at hævde, at Platons Tankevirksomhed er indtraadt i et nyt Stadium paa det Tidspunkt, da han nødes til at lade Sokrates træde i Baggrunden i Dialogerne. Heraf følger imidlertid ikke, at vi maa give Burnet og Taylor Ret i, at alt, hvad der ligger forud for Skellet, hører Sokrates til, og at den ægte platoniske Filosofi kun er den, som vi finder i Alderdomsdialogerne. Men selv om vi anerkender, at der allerede i ældre Dialoger findes en Rigdom af platoniske Tanker, hvilende paa sokratiske Grund, har de to skotske Platonikere dog Ret i, at i de Dialoger, hvor Sokrates ikke mere er Hovedpersonen, gøres der nye Synspunkter gældende, som ikke har kunnet lægges i Munden paa Sokrates. Og særlig Grund er der til at bemærke, at VOGEL, som i saa høj Grad polemiserer netop mod disse to Forkere, dog er enig med dem i, at der findes et »Vendepunkt« netop dér, hvor de har statueret det, nemlig lige før Dialogen *Parmenides*¹. I Sammenligning hermed er det Omslag, RØHDE mente at finde paa et tidligere Stadium, for intet at regne.

¹ VOGEL, *Een keerpunt*. — I mit lille Skrift *Platon og hans Forgjængere* (1900) har jeg gjort opmærksom paa Skellet mellem *Theaitetos* og *Sofisten* og sat det i Forbindelse med, at Platon ophørte med at benytte Sokrates som »Talerør« (S. 30).

Summary.

In his *Psyche* ERWIN ROHDE has indicated a gap between the early dialogues of Platon, principally devoted to a description of the personality of Socrates and an account of his philosophical opinions, and his later dialogues (as *Phaedo* and the *Republic*), where he through the mouth of Socrates sets forth his own opinions. But as Platon in each case presents Socrates as leader of the discussion, we are bound to ask if we are right in assuming that Platon is really using Socrates as his mouthpiece.

This is denied by BURNET and TAYLOR, who contend that everywhere in these dialogues Platon is only giving an account of the opinions of the historical Socrates, including the doctrine of ideas. According to these scholars, this is confirmed by the authority of Aristotle; but doubtless Aristotle makes a distinction between Socrates and Platon.

The account of the intellectual development of Socrates given in the *Phaedo* is mainly historical; but the latter part of it, where the doctrine of ideas is ascribed to Socrates, seems to be transcribed into the language of the Academy (v. VOGEL, *Een keerpunt in Plato's denken*). It must be admitted that Platon sometimes uses Socrates as his mouthpiece.

The opinions of Platon concerning the immortality of the soul are scarcely different from those of Socrates. The assertion of various scholars that Platon during the composition of the *Republic* altered his opinions in this respect, should be rejected. Even where Platon speaks through the mouth of Socrates, we should take care not to confound the person of Socrates with that of Platon. E. g. the "compliment" on Isocrates in the *Phaedrus* does not involve a recognition on the part of Platon, but

should be understood as a fictitious judgment of Socrates given many years before the composition of the dialogue.

Indeed, the fact that Platon in the dialogues of his older age introduces other persons than Socrates as leaders of the discussion is of the greatest importance. Parmenides and the Eleatic stranger (in the *Sophistes*) are criticising the doctrine of ideas—not that of Platon, but of the Platonic Socrates. But neither of them is identical with Platon. Platon himself keeps silent; only in the *Epistles* he is speaking in his own name.

But the very fact that Platon introduces other leaders of the discussion instead of Socrates, indicates a gap in his authorship as well as in his philosophical development which is more important than that assumed by Rohde.

DET KGL. DANSKE VIDENSKABERNES SELSKAB

FILOSOFISKE MEDDELELSER

BIND I (kr. 12,35):

	kr. ø.
1. KROMAN, K.: Mathematics and the Theory of Science. 1920...	1.90
2. HØFFDING, HARALD: Bemærkninger om den platoniske Dialog Parmenides. 1920	2.10
3. HØFFDING, HARALD: Relation som Kategori. 1921.....	3.40
4. HØFFDING, HARALD: Begrebet Analogi. 1923	4.40
5. HØFFDING, HARALD: Platon's Bøger om Staten. Analyse og Karakteristik. 1924	4.65

BIND II (under pressen):

1. HØFFDING, HARALD: Erkendelsesteori og Livsopfattelse. 1925..	4.00
2. HØFFDING, HARALD: Bemærkninger om Erkendelsesteoriens nuværende Stilling. 1930.....	1.00
3. HØFFDING, HARALD: Psykologi og Autobiografi. Med Forord af FRITHIOF BRANDT. 1943	1.00
4. RÆDER, HANS: Aristoteles' Kritik af Platons Stats teorier. 1947	1.50
5. RÆDER, HANS: Platoniske Stadier. 1950.....	2.00